

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Kazakstan 2007

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

De senaste åren har ett antal oppositionsrörelser vuxit fram i Kazakstan. Paradoxalt nog har detta lett till en något försämrad situation för de mänskliga rättigheterna då president och regering, av rädsla för oppositionen, alltmer sökt stärka sin politiska kontroll. Men trots denna utveckling får de mänskliga rättigheterna i landet, jämfört med de övriga centralasiatiska grannstaterna, anses vara det minst problematiska.

En faktor som förhoppningsvis skall bidra till ytterligare förbättra respekten för de mänskliga rättigheterna är att organisationen för säkerhet och samarbete i Europas, OSSE:s ministerråd i november 2007 beslöt att Kazakstan under år 2010 skall vara ordförande i organisationen. Många internationella bedömare menar att detta beslut kommer att verka som en pådrivande faktor i Kazakstan på vägen mot fortsatta politiska och sociala reformer.

Regeringen erkänner brister vad gäller respekten av de mänskliga rättigheterna och samarbetar med internationella och enskilda organisationer för att komma till rätta med detta. Exempelvis har förbättringar uppnåtts inom fångvården. Däremot vill regeringen ogärna diskutera enskilda fall av misstänkta brott mot de mänskliga rättigheterna.

Ett positivt tecken för de mänskliga rättigheterna var presidentens initiativ i december 2003 att inte verkställa utdömda dödsstraff.

Noteras bör också att landets fortsatta ekonomiska tillväxt och de goda statsfinanserna gör det möjligt för regeringen att fortsatt förbättra det sociala skyddsnätet för stora delar av befolkningen.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Kazakstan har ratificerat:

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), men inte tilläggsprotokollen
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (CERD)
- Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, Convention on the Elimination of all forms of Discrimination Against Women (CEDAW) samt det fakultativa protokollet om enskild klagorätt
- Konventionen mot tortyr, Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT), men inte tilläggsprotokollet om förebyggande av tortyr
- Konventionen om barnets rättigheter, Convention on the Rights of the Child (CRC) samt de två tillhörande protokollen om barn i väpnade konflikter och om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi
- Flyktingkonventionen, Convention related to the Status of Refugees, samt det tillhörande protokollet från 1967

Kazakstan har **inte** ratificerat eller undertecknat konventionen om rättigheter för personer med funktionshinder och inte heller konventionen mot påtvingade försvinnanden.

Kazakstan rapporterar till de FN-kommittéer som övervakar att konventionerna efterlevs. Numera är eftersläpningen i rapporteringen mindre påtaglig än tidigare.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Det har förekommit mord på oppositionspolitiker, men det är svårt att fastställa om dessa handlingar har haft politiska förtecken eller varit en rent kriminell handling. Politisk verksamhet och ekonomiska intressen, även illegala sådana, är många gånger sammanflätade hos vissa politiker.

Våld och tortyr förekommer fortfarande i häkten och fängelser, ofta som ett sätt att tvinga fram bekännelser. I vissa fall har denna behandling lett till dödlig utgång. Från myndighetshåll har vissa insatser gjorts för att komma till rätta med dessa problem genom till exempel utbildning av personalen. Ett antal poliser har åtalats och fällts för brottet tortyr. En lag från 2002, som utarbetades i samarbete med organisationer för mänskliga rättigheter, definierar och utvidgar begreppet tortyr.

Förhållandena i de kazakiska fängelserna är fortsatt bristfälliga även om myndigheterna i samarbete med organisationer för mänskliga rättigheter vidtagit vissa åtgärder för att förbättra situationen för de intagna. Ett stort problem är att fängelserna är överfulla. De sanitära förhållandena på fängelserna är bristfälliga och medför spridning av sjukdomar som till exempel tuberkulos. Därutöver lider fångarna brist på mat och mediciner.

4. Dödsstraff

Dödsstraffet finns fortfarande kvar i landets strafflag. På initiativ av presidenten infördes i december 2003 ett stopp mot att verkställa utdömda dödsstraff. Enligt presidenten finns det fortfarande en opinion i landet för att bibehålla dödsstraffet för terroristbrott eller grova narkotikabrott.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Godtyckliga frihetsberövanden förekommer i Kazakstan, trots att det enligt konstitutionen krävs beslut av domstol eller åklagare för att kunna häkta någon.

Rätten att lämna landet och fritt återvända respekteras generellt. Kravet på utresevisum avskaffades 2001, förutom för emigranter och för personer som i sin tjänsteutövning haft tillgång till "statshemligheter".

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Konstitutionen föreskriver en oberoende dömande makt, men i praktiken är rättsväsendet i hög grad underställt den verkställande makten och i sista hand presidenten. Det finns lokala och regionala domstolar samt en Högsta domstol. En dom kan överklagas till närmast högre instans. Det finns även en militärdomstol. Presidenten nominerar kandidater till Högsta domstolen och kan både utse och avsätta domare i de regionala och lokala domstolarna. Flera anklagelser har framförts, från individer och från internationella organisationer i Kazakstan, att man från regeringens sida sökt påverka domstolarna i vissa enskilda mål.

Den tidigare konstitutionsdomstolen har omvandlats till ett konstitutionellt råd, som tolkar grundlagen. Presidenten utser tre av dess sju medlemmar och har vetorätt över dess beslut.

I konstitutionen fastslås att rättegångar i princip skall vara offentliga. Åtalade som inte har råd med en försvarsadvokat skall förses med ett offentligt biträde. Det är dock inte alla som blir informerade om denna rättighet. Korruptionen inom den dömande makten är utbredd.

Den ombudsmannainstitution som etablerades 2002 har starkt begränsade möjligheter att verka. Ombudsmannen har inte befogenhet att undersöka klagomål som rör presidenten, parlamentet, regeringen, konstitutionsrådet, riksåklagaren, valkommittén eller domstolarna. Däremot kan ombudsmannen undersöka förhållandena i häkten och fängelser och även granska övergrepp som rapporteras ha begåtts av polisen.

7. Straffrihet

Straffrihet, det vill säga underlåtenhet från statens sida att beivra och bestraffa brott, och särskilt brott begångna av statens representanter, är ett problem i Kazakstan. Myndigheterna har de senaste åren vidtagit vissa åtgärder för att komma till rätta med detta, bland annat utvidgades strafflagens definition av tortyr 2002 så att också tortyr, där förövaren är en statlig tjänsteman och syftet är att framkalla bekännelser, nu är kriminaliserat.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Yttrande- och tryckfrihet föreskrivs i konstitutionen men respekteras inte alltid i praktiken. Censur är enligt medielagen förbjudet men vissa ämnen som kritik mot presidenten och mot korruption på hög nivå är ändå tabubelagda. Trakasserier och misshandel av journalister från oberoende medier som uttryckt kritik mot regeringen förekommer i relativt stor omfattning. Myndigheterna kan också återkalla den nödvändiga registreringen för utgivning för att ingripa mot media. Av denna anledning är självcensur en vanlig företeelse. Till bilden hör också att flera medieföretag, såväl nyhetsbyråer, radio- och tv-kanaler samt tidningar, ägs av presidentens familj eller närstående personer.

Lagen kräver att alla former av medier, utom internetsidor, registreras. Regeringen kontrollerar de största dagstidningarna. Även tidningar, som officiellt är oberoende, tar i många fall emot statliga bidrag.

I den senaste rankingen av pressfriheten som organisationen Reportrar utan gränser genomfört i sammanlagt 169 länder, tilldelades Kazakstan plats nummer 125. Av de fem centralasiatiska staterna ges således Kazakstan en bättre plats än Uzbekistan och Turkmenistan men en sämre än Kirgizistan och Tadzjikistan.

Förenings- och församlingsfrihet föreskrivs i konstitutionen men begränsas i praktiken. Föreningar och politiska partier måste registreras för att få verka. Den nya lagen om politiska partier, som antogs 2002, kräver att ett parti har minst 50 000 dokumenterade medlemmar (mot tidigare 3 000), varav minst 700 i varje region och i de två stora städerna Astana och Almaty, för att få registrera sig. Lagen förbjuder politiska partier som grundar sig på etnicitet, kön eller religion.

För att få hålla offentliga möten och demonstrationer krävs att ansökan lämnas in senast tio dagar i förväg. Vissa religiösa samfund uppges ha nekats sådana tillstånd.

Staten är sekulär och i huvudsak råder religionsfrihet. De etablerade stora religionerna i landet som islam, ortodoxi, katolicism, judendom rapporteras inte ha några nämnvärda svårigheter. Totalt är ett åttiotal olika trossamfund representerade i landet.

Det förekommer att myndigheterna trakasserar vissa mera radikala muslimska grupper med motiveringen ”kamp mot terrorism”. Mot vissa icke-traditionella kristna grupper finns en misstänksamhet från myndigheternas sida. Detta gäller även ett antal icke-statliga organisationer med påstått socialt eller annat syfte som misstänks kunna ägna sig åt ”missionerande verksamhet”.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

De politiska institutionerna i Kazakstan domineras av ett starkt presidentstyre. Presidenten kan lagstifta genom dekret och dominerar såväl lagstiftande som dömande institutioner. Han utser och avskedar regeringens ministrar och har även makt att upplösa parlamentet. Presidenten måste i princip godkänna förändringar i konstitutionen.

President Nursultan Nazarbajev omvaldes 1999 för en mandatperiod på sju år. Enligt observatörer och organisationer för mänskliga rättigheter präglades valet av såväl oegentligheter som våld och trakasserier mot oppositionella och vissa kandidater hindrades från att ställa upp.

Inför presidentvalet i december 2005 underströk presidenten vikten av att valen arrangeras enligt internationell standard. Flera medieföretag, såväl statliga

som privata, undertecknade också en deklARATION, där de lovade att ge en objektiv bevakning av valkampanjen. När denna väl satte igång inträffade det inte sällan att presidentens kandidatur fick en fullständig dominans i medierna medan konkurrerande kandidater fick en avsevärt sämre bevakning. I vissa fall tillgreps myndigheterna olika ”administrativa åtgärder” för att göra det svårare för konkurrerande kandidater att föra ut sitt budskap.

Valets genomförande och inte minst röstsammanräkningen kritiserades av flera valobservatörer, såväl inhemska som utländska från OSSE och ODIHR. Kritiken var att valresultaten hade manipulerats innan de inrapporterades till den centrala valmyndigheten. Ett skäl till detta är att de lokala myndigheterna ännu inte har egen beskattningsrätt utan är beroende av resurser från centralmakten. Att i en sådan situation inleverera ett för ”makten” alltför ”dåligt” valresultat kan senare orsaka problem och alltså ökar viljan att vara till lags och friser valresultatet.

Även valen till parlamentets underhus i augusti 2007 kritiserades av bland annat OSSE:s och ODIHR:s internationella valövervakare. Visserligen ansågs valen vara bättre än de som genomfördes 2004, men likväl restes en rad kritiska synpunkter som till exempel stora svårigheter för oppositionspartier att erhålla nödvändig registrering för att kunna ställa upp i valet. Vidare gynnades presidentpartiet i mediernas bevakning. Dessutom menade observatörerna att röstsammanräkningen inte skett på ett transparent sätt och att ett stort antal oegentligheter kunde konstateras. Det är dock värt att notera, att man från de kazakiska myndigheterna inte avfärdar kritiken utan snarare hänvisar till det unga landets fortfarande svaga demokratiska traditioner.

Många hyser förhoppningen att Kazakstan, i och med att landet kommer att inneha ordförandeskapet i OSSE år 2010, kommer att påskynda förändringar i såväl lagstiftning som i praktiken vad gäller val och hur de politiska institutionerna fungerar..

Kvinnorna är kraftigt underrepresenterade i det politiska livet. Bara cirka tio procent av platserna i parlamentets två kamrar innehas av kvinnor. I den regering som ombildades i januari 2007 finns tre kvinnor bland totalt 18 regeringsmedlemmar.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Diskriminering inom arbetslivet på grund av kön, hudfärg, religion eller politisk åsikt är förbjuden men förekommer. Den normala arbetsveckan är 40 timmar.

Det finns föreskrifter för arbetsmiljön, men särskilt inom industrisektorn är såväl hälso- som säkerhetsförhållandena undermåliga.

Konstitutionen föreskriver vissa grundläggande rättigheter för arbetare. Exempelvis har de rätt att bilda och ansluta sig till fackliga organisationer men denna rätt uppges inte alltid respekteras. Tvångsarbete är förbjudet men lär enligt olika frivilligorganisationer förekomma i viss utsträckning. Kazakstan har tillträtt FN:s arbetslivsorganisations (ILO:s) åtta centrala konventioner om föreningsfrihet och förhandlingsrätt, icke-diskriminering i arbetslivet, förbud mot tvångsarbete och förbud mot barnarbete, men tillämpningen är i vissa fall bristfällig.

Landets ekonomiska tillväxt har inom vissa sektorer lett till ökad efterfrågan på arbetskraft vilket i sin tur resulterat i snabbt stigande löner och i vissa fall även brist på arbetskraft. Det är mot den bakgrunden man bör se regeringens överväganden att i ökande omfattning tillåta arbetskraftsinvandring från de fattiga grannländerna Tadzjikistan och Uzbekistan.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Det största utgiftsområdet i statsbudgeten utgörs av social välfärd och uppgår till cirka en fjärdedel av de totala utgifterna. Det kan inte sägas förekomma någon av myndigheterna påbjuden diskriminering vad gäller olika befolkningsgruppers tillgång till grundläggande hälsovård. Däremot förekommer även inom hälsovården korruption och mutor. För de delar av befolkningen som har ekonomiska förutsättningar finns omfattande privata alternativ.

12. Rätten till utbildning

För barnen i Kazakstan är skolgången obligatorisk upp till 16 års ålder. Utbildningen är inte avgiftsbelagd. Flickor och pojkar går i skolan i samma utsträckning. Av statsbudgetens medel anslås 15 procent till utgiftsområdet utbildning. Läs- och skrivkunnigheten ligger över 90 procent. Även inom undervisningsområdet finns det för den som kan betala en uppsjö av privata alternativ.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Den fortsatta ekonomiska tillväxten i landet gör det möjligt för myndigheterna att i ökande grad genomföra olika sociala satsningar till förmån för befolkningen. Levnadsvillkoren i landet är, som i många transitionsekonomier, varierande mellan olika befolkningsgrupper och mellan stad och landsbygd. På grund av det goda statsfinansiella läget, har det varit möjligt för myndigheterna

att höja lönerna för statligt anställda, höja de allmänna pensionerna liksom även de särskilda bidrag, som utbetalas till handikappade och till krigsveteraner. Även till utbildningsområdet har ytterligare budgetresurser kunnat anslås, vilket exempelvis gjort det möjligt att höja beloppen för stipendier och andra former av studiemedel.

År 2006 placerade UNDP:s Human Development Index Kazakstan på plats 73. Året innan återfanns landet på plats 80 . UNDP placerade landet således i nivå med länder som Saint Lucia och Venezuela.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Konstitutionen förbjuder diskriminering på grund av kön men i praktiken görs inte tillräckligt för att motverka sådan diskriminering. Kvinnomisshandel är vanligt förekommande. Hustrumisshandel betraktas snarare som en familjeangelägenhet än som ett brott. OSSE bedriver ett antal projekt i landet syfte att bekämpa våld i hemmet.

Människohandel, särskilt handel med kvinnor, är ett stort problem. Det finns lagstiftning som uttryckligen förbjuder människohandel och regeringen samarbetar med enskilda organisationer för att komma till rätta med problemet. En handlingsplan i frågan har utarbetats och myndigheternas aktivitet på området ökar. Kazakstan är såväl ursprungs- som transitland för handel med kvinnor.

Trots att kvinnorna generellt har en hög utbildningsnivå är de kraftigt underrepresenterade på högre positioner i arbetslivet. Av tradition äger de också i långt mindre utsträckning än män företag och egendom.

15. Barnets rättigheter

En ny lag om barnets rättigheter antogs 2002 men det finns allvarliga brister i dess efterlevnad, till exempel vad gäller barnarbete. Från 14 års ålder är deltidsarbete tillåtet. Barn under 18 år får inte utföra tyngre arbete enligt lag men barnarbete förekommer på landsbygden, i synnerhet under skördetid. Handel med flickor för prostitution är ett problem, men myndigheterna ägnar allt större energi åt att bekämpa denna form av människohandel. .

Barn under 18 år får inte rekryteras till väpnade styrkor. Inga uppgifter om barnsoldater har noterats.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Etniska kazaker är i viss mån privilegierade jämfört med andra etniska grupper. Det kazakiska språket är det officiella statsspråket medan ryskan har en erkänd ställning som kommunikationsmedel mellan de mer än 100 olika etniska grupperna i landet.

Det förekommer ibland uppgifter om att vissa mindre minoriteter som till exempel uigurer och dunganer upplever sig vara diskriminerade. Det är emellertid mycket svårt att avgöra huruvida detta skulle vara ett uttryck för en ”medveten politik” från myndigheternas sida eller snarare en följd av fördomar hos andra, större befolkningsgrupper.

Det bör i sammanhanget erinras om att det allmänt anses att Kazakstan är den av de före detta sovjetrepublikerna som sedan självständigheten haft minst av religiösa eller etniska motsättningar mellan olika folkgrupper.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Tidigare var homosexuella handlingar mellan män förbjudet enligt lag men detta förbud är nu avskaffat. Kvinnlig homosexualitet har aldrig reglerats i lagstiftningen. Någon direkt förföljelse av homosexuella i samhället eller från myndighetshåll verkar, enligt internationella HBT-organisationer, inte förekomma även om homosexualitet ännu inte är fullständigt socialt accepterat. Den bristande sociala acceptansen gör att många homosexuella väljer att inte offentligt visa sin sexuella läggning.

18 Flyktingars rättigheter

Regeringen samarbetar med FN:s flyktingorgan UNHCR för att bedöma flyktingars status och för att bistå dem med hjälp. Av landets 20 000 flyktingar kommer runt 12 000 från Tjetjenien. I enlighet med OSS-ländernas (forna sovjetrepubliker) överenskommelse om migration inom OSS erkänns dessa inte formellt som flyktingar av regeringen men de har ändå fått tillstånd att stanna i Kazakstan till dess att de har möjlighet att återvända under säkra förhållanden.

Under 2007 förekom det några enstaka fall där flyktingar från Uzbekistan mot sin vilja återsändes till hemlandet. Myndigheterna motiverade besluten med att de berörda var grova brottslingar misstänkta för bland annat narkotikabrott och islamistisk fundamentalism.

Något ”flyktingtryck” bort från landet kan man inte tala om, tvärtom är Kazakstan ett attraktivt land för gästarbetare från andra grannländer.

19. Funktionshindrades rättigheter

Det finns lagstiftning som syftar till att säkra funktionshindrades rättigheter och det är i praktiken ett lågprioriterat område. Funktionshindrade diskrimineras i arbetslivet och det görs inte tillräckligt för tillgängligheten i offentliga byggnader.

Det tidigare från sovjettiden ärvda systemet att gömma undan funktionshindrade på olika institutioner börjar, låt vara långsamt, att luckras upp och ersättas med åtgärder för att integrera funktionshindrade i samhället. Mycket av detta arbete görs av frivilligorganisationer, som i viss utsträckning får statligt stöd i form av offentliga medel.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Lokala och internationella organisationer för mänskliga rättigheter tillåts i stort sett verka i Kazakstan. Anonyma hot och avlyssning uppges dock enligt både MR-organisationer och massmedier ha förekommit.

Regeringen har på senare tid i större utsträckning erkänt generella brister på området mänskliga rättigheter och samarbetat med enskilda och internationella organisationer för att söka komma till rätta med dessa brister. Man har dock fortsatt visat ovilja att diskutera specifika fall med organisationer som verkar för mänskliga rättigheter.

En viss dialog mellan myndigheter och organisationer förekommer inom ramen för den nyligen bildade statliga kommissionen för demokratisering. Den leds av presidenten med deltagande av regeringsföreträdare, politiska partier och icke-statliga organisationer.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

OSSE har kontor i landet och bedriver en bred och av myndigheterna i huvudsak uppskattad verksamhet. Bland annat genomförs utbildning av lokala enskilda organisationer på området mänskliga rättigheter, exempelvis inom genderfrågor. Utbildning har även genomförts inom rättsväsendet och fångvården.

Sveriges begränsade bilaterala utvecklingssamarbete med Kazakstan fokuserar på demokrati och mänskliga rättigheter, i synnerhet jämställdhet och insatser mot människohandel. Samarbetet håller på att fasas ut.